

МАРИУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра філософії та соціології

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

СПП 6 СОЦІОЛОГІЯ

(шифр і назва навчальної дисципліни)

галузь знань _____ 05 Соціальні та поведінкові науки
(шифр і назва напряму підготовки)

напрямок підготовки 012 «Дошкільна освіта»
014 «Середня освіта»
029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа»
032 «Історія та археологія»
034 «Культурологія»
035 «Філологія»
051 «Економіка»
052 «Політологія»
053 «Психологія»
055 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії»
056 «Міжнародні економічні відносини»
073 «Менеджмент»
242 «Туризм»

2019 – 2020 рік

Робоча програма з навчальної дисципліни «Соціологія» для студентів спеціальностей: 012 «Дошкільна освіта», 014 «Середня освіта», 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа», 032 «Історія та археологія», 034 «Культурологія», 035 «Філологія», 051 «Економіка», 052 «Політологія», 053 «Психологія», 055 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії», 056 «Міжнародні економічні відносини», 073 «Менеджмент», 242 «Туризм»

Розробники:

Слющинський Б.В., доктор соціологічних наук, професор кафедри філософії та соціології.

Іванов П.М., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії та соціології.

Робочу програму схвалено на засіданні кафедри філософії та соціології МДУ

Протокол від «27» серпня 2019 року № 1

Завідувач кафедри філософії та соціології

(підпис)

Слющинський Б.В.

(прізвище і ініціали)

© Слющинський Б.В.,
2019 рік
© Іванов П.М., 2019 рік
© МДУ, 2019 рік

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів 3	<u>012 «Дошкільна освіта»</u> <u>014 «Середня освіта»</u> <u>029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа»</u> <u>032 «Історія та археологія»</u> <u>034 «Культурологія»</u> <u>035 «Філологія»</u> <u>051 «Економіка»</u> <u>052 «Політологія»</u> <u>053 «Психологія»</u> <u>055 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії»</u> <u>056 «Міжнародні економічні відносини»</u> <u>073 «Менеджмент»</u> <u>242 «Туризм»</u>	<u>Нормативна</u>	
Модулів – 4	Спеціальність (професійне спрямування): <u>6.010101 Дошкільна освіта,</u> <u>6.020105 Документознавство та інформаційна діяльність,</u> <u>6.020302 Історія, 6.020303 Філологія, 6.030103 Практична психологія,</u> <u>6.030206 Міжнародний бізнес, 6.030201 Міжнародні відносини,</u> <u>6.030401 Правознавство, 6.030503 Міжнародна економіка, 6.030601</u>	Рік підготовки:	
Змістових модулів – 4		2й	
Індивідуальне науково-дослідницьке завдання за вибором студента		Семестр	
Загальна кількість годин – 120		1й	
Тижневих годин для денної форми		Лекції	
		40 год.	
	Практичні, семінарські		
	20 год.		
	Лабораторні		
	год.		

навчання: 4 аудиторних – 62 самостійної роботи студента – 58	<u>Менеджмент,</u> 6.140103 <u>Туризм</u>	Самостійна робота	
		58 год.	
		Індивідуальні завдання	
	3		Вид контролю: ісп. 2 год
Освітньо-кваліфікаційний рівень: Бакалавр			

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою викладання навчальної дисципліни «Соціологія» є отримання теоретичних знань про соціальні явища та процеси, дію соціальних законів, розвиток соціологічного мислення та культури студентів, формування навичок проведення конкретно-соціологічного дослідження: вміння скласти програму дослідження, анкету для збирання соціологічної інформації, провести елементарну обробку зібраної інформації тощо.

Завдання навчальної дисципліни:

1. Опанування сутності теорії та методології соціологічної науки.
2. Формування розуміння специфіки функціонування сфери фізичної культури та спорту у сучасному суспільстві.
3. Знайомство з практикою організації соціологічних досліджень.

Студент повинен знати:

1. Структуру соціологічної системи знань.
2. Завдання та проблеми сучасної української соціології.
3. Визначення суспільства та його основні ознаки.
4. Значення соціалізації як процесу становлення і розвитку особистості.
5. Спеціальні та галузеві соціологічні теорії.
6. Методику і техніку соціологічних досліджень.

Студент повинен уміти:

1. Організувати та провести конкретно-соціологічне дослідження.
2. Скласти програму дослідження, анкету для отримання соціологічної інформації, провести обробку отриманої соціологічної інформації, оперувати даними галузевої соціології.
3. Використовувати набуті навички соціальної діяльності та поведінки у повсякденній педагогічній та організаційно-управлінській діяльності для інтенсифікації процесу соціалізації молоді.

Навчальний контент

3. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Основні загальносоціологічні та галузеві теорії

Тема 1. Соціологія як наука про суспільство: об'єкт, предмет, структура і функції

Поняття соціології. Об'єкт і предмет соціології. Суспільство, соціальні явища та процеси соціального пізнання. Структура соціологічного знання. Теоретична соціологія, прикладна соціологія, процеси їх взаємодії та диференціації. Функції соціології. Теоретично-пізнавальна, методологічна, прикладна, прогностична та інші. Історичні, соціальні та теоретичні передумови виникнення соціології як науки. Становлення та розвиток класичної соціології. О.Конт як засновник соціології. Еволюціоністська соціологія Г.Спенсера. «Соціологізм» Е. Дюркгайма. Матеріалістична соціологія марксизму. «Розуміюча соціологія» М.Вебера. Західна соціологія ХХ століття: основні напрями, школи та проблеми. Соціологія в системі суспільних та гуманітарних наук: соціологія та філософія; соціологія та історія; соціологія та психологія; соціологія та педагогіка; соціологія та соціальна статистика.

Тема 2. Історія виникнення і розвитку соціології як науки

Українська протосоціологічна думка. Специфіка козацтва як соціального феномену в історії України. Значення Києво-Могилянської академії. Соціологічні погляди Григорія Сковороди. Роль Кирило-Мефодіївського братства, праць М.Костомарова та творчості Т.Шевченка. Політична соціологія М.Драгоманова: Соціологічний метод, прогрес та соціальна еволюція, проблема влади. М.Грушевський як історик-соціолог: «генетична соціологія», «політична соціологія» та принципи етнополітики. Проект науки соціологія у творчості Б.Кістяківського: критики психологізму, проблема соціологічних понять та цінностей в соціологічному дослідженні. Соціологічна концепція М.Шаповала. Соціологія політики В.Липинського. Проблема розвитку соціології в сучасній Україні.

Тема 3. Соціологічні закони і категорії

Соціологічні закони визначають відносини і зв'язки між різними індивідами й спільнотами, виявляючись у їхній діяльності. Це, перш за все, "відносно стійкі і систематично відтворювані відносини і зв'язки між народами, націями, класами, різними соціально-демографічними і соціально-професійними групами, а також між суспільством і соціальною організацією, суспільством і трудовим колективом, суспільством і родиною, суспільством і особистістю, містом і селом, соціальною організацією й особистістю і т. ін.

Соціологічні закони діють у всіх сферах людської діяльності і можуть різнитися сферою свого поширення. Так, існують закони, дія яких поширюється на малу групу, на визначену соціальну страту, соціальний прошарок чи клас і, нарешті, на все суспільство. Іншими словами, у сфері дії закону може знаходитися суспільство в цілому або його частини.

Соціологічні категорії є основними і найбільш загальними поняттями соціології, що відображають об'єктивну соціальну дійсність в узагальненому вигляді, у її становленні, розвитку й утвердженні і, крім того, виступають

"сходишками" пізнання соціальної дійсності, "цеглинками" соціологічної науки і соціологічного знання. Вони складають основу процесу мислення про соціальну дійсність, про ті явища і процеси, що протікають у тому чи іншому суспільному організмі.

Соціологічні категорії мають свої визначені особливості.

По-перше, вони відображають не суспільство в цілому, а конкретні його компоненти різної функціонально-структурної спрямованості.

По-друге, вони є не загальними, як філософські категорії, а специфічними, тобто діють лише в соціології.

По-третє, вони мають подвійне призначення: з одного боку, їхній розвиток збагачує спеціальні соціологічні теорії, що складають спеціальну методологічну основу соціології, а з іншого боку — поповнення їх арсеналу сприяє більш глибокому проведенню польових робіт із прикладної соціології (тому що це розширює можливості виміру нових явищ соціальної дійсності), більш широкому здійсненню операціоналізації (опису) соціологічних понять.

Змістовний модуль 2. Суспільство як цілісна система

Тема 4. Суспільство як соціальна система.

Вчені по-різному трактують поняття «суспільство». Це багато в чому залежить від тієї школи або напряму в соціології, які вони представляють. Так, Е. Дюркгейм розглядав суспільство як надіндивідуальну духовну реальність, засновану на колективних уявленнях. За М. Вебером, суспільство – це взаємодія людей, що є продуктом соціальних, тобто орієнтованих на інших людей дій. Великий американський соціолог Толкотт Парсонс визначав суспільство як систему відносин між людьми, сполучною початком якої є норми і цінності. З точки зору К. Маркса, суспільство – це історично розвивається сукупність відносин між людьми, що складаються у процесі їхньої спільної діяльності.

У всіх цих визначеннях виражений підхід до суспільства як до цілісної системи елементів, що знаходяться між собою в тісному взаємозв'язку. Такий підхід до суспільства називається системним.

Система - це певним чином упорядкована множина елементів, взаємопов'язаних між собою і утворюють деякий цілісний єдність.

Таким чином, соціальна система – це цілісне утворення, основними елементами якого є люди, їх зв'язки, взаємодії і відносини. Ці зв'язки, взаємодії і відносини носять стійкий характер і відтворюються в історичному процесі, переходячи з покоління в покоління.

Таким чином, суспільство – це певна сукупність (об'єднання) людей.

Тема 5. Соціальна структура суспільства

Суспільство є складною соціальною системою, структурно організованою цілісністю, яку утворюють різні елементи, компоненти, підрозділи. У свою

чергу вони теж мають певний рівень організованості й упорядкованості власної структури. Це дає підстави стверджувати, що соціальна структура суспільства є комплексним, багатомірним утворенням.

Соціальна структура суспільства — ієрархічно упорядкована сукупність індивідів, соціальних груп, спільнот, організацій, інститутів, об'єднаних стійкими зв'язками і відносинами.

Іншими словами, це внутрішній устрій суспільства, який складається з відповідно розташованих, упорядкованих елементів, що взаємодіють між собою. Поняття «соціальна структура» охоплює системно-організаційний і стратифікаційний аспекти.

Згідно із системно-організаційним аспектом головний зміст соціальної структури створюють соціальні інститути, насамперед економіка, політика (держава), наука, освіта, сім'я, зберігаючи і підтримуючи існуючі в суспільстві відносини і зв'язки. Ці інститути нормативно регулюють, контролюють і спрямовують поведінку людей у життєво важливих сферах, а також визначають стійкі, регулярно відтворювані їх рольові позиції (статуси) у різних типах соціальних організацій. Соціальний статус є первинним елементом соціальної структури суспільства, що розкриває місце особистості в соціальній структурі суспільства. Він зумовлений професією, віком, освітою, матеріальними статками тощо. Наприклад, структура сім'ї утворюється взаємозалежною мережею позицій: чоловік, дружина, діти; у системі освіти — учитель, учень; в економіці — підприємець, робітник і т. д. Соціальні позиції (статуси) та зв'язки між ними визначають характер соціальних відносин. На основі близькості соціальних статусів, що встановлюють потенційну можливість участі індивідів у відповідних видах діяльності, формуються складніші структурні елементи суспільства — соціальні групи.

Соціальна група — відносно стійка, історично сформована сукупність людей, об'єднаних на основі загальних соціально значущих ознак.

Це поняття є родовим щодо понять «клас», «соціальна верства», «колектив», «нація», «етнічна, територіальна, релігійна та інші спільноти», оскільки фіксує соціальні відмінності між окремими сукупностями людей у процесі розподілу праці та їх результатів. Ці відмінності мають у своїй основі відношення до засобів виробництва, влади, специфіки праці, фаху, освіти, рівня й структури доходів, статі, віку, національної належності, місця проживання, стилю життя тощо.

У кожному суспільстві існує певна кількість соціальних груп, утворення яких зумовлено:

- спільною діяльністю (наприклад, професійні групи, зайняті у сфері політичної, економічної та духовної діяльності);
- спільним просторово-часовим існуванням (середовищем, територією, комунікацією);
- груповими установками та орієнтаціями.

Тема 6. Соціальна організація та соціальна інституція

Термін «організація» в одному розумінні тлумачиться як цільова група, яка створена для реалізації певних цілей за допомогою раціональних засобів, економії зусиль, раціонального поділу праці між членами групи, координації їхніх дій за допомогою керівних органів. На думку Й. Смелзера, організація - це велика соціальна група, сформована для досягнення визначених цілей.

Термін «організація» у іншому розумінні розглядається як комплекс засобів управління і керівництва людьми, координації їхніх дій, гармонізації зусиль, спрямованих на досягнення визначених цілей більшості індивідів, які виконують окремі завдання.

А також, під організацією розуміють сам процес регуляції соціальних дій, спрямованих на реалізацію певних цілей, тобто підкреслюється поведінковий аспект процесу.

Надати соціологічного визначення змісту поняття організації спробував польський соціолог Ян Щепанський. На його думку, соціальна організація будь-якої спільноти - це така сукупність зразків поведінки, настанов, соціальних ролей, засобів соціального контролю, яка забезпечує співжиття членів спільноти, гармонізує множини їхніх прагнень і дій у процесі задоволення потреб, а також сприяє розв'язанню проблем і конфліктів, які виникають під час спільного життя.

Отже, соціальна організація - це комплекс засобів, за допомогою яких спільнота підтримує внутрішню рівновагу, певний порядок у своєму середовищі.

Організація спільноти людей, наприклад соціальної групи, виявляється у:

- розподілі соціальних дій відповідно до статусів та ролей у групі;
- взаємодоповненні цих диференційованих дій;
- стабільності, тривалості у часі статусної та ролевої структури;
- відносній незалежності соціальних дій від персони, що їх виконує. Дія повинна відбуватися навіть тоді, коли повністю або частково змінюється склад групи;
- факті, що певні відхилення від встановлених дій викликають негативні санкції, а деякі - позитивні або взагалі не беруться до уваги. Негативні санкції - це осудження, іронія, догана, позбавлення волі, страта, виключення з групи. Позитивною санкцією може бути визнання, похвала, нагорода та ін.

У сучасній соціології існують матеріальні, формальні і функціональні підходи до визначення й аналізу соціальних інститутів і соціальних організацій. Узагальнюючи зміст численних дефініцій, Я. Щепанський зводить їх до чотирьох найбільш загальних:

I. Інститути - це групи осіб, покликані для вирішення справ, важливих для всієї спільноти, для виконання публічних функцій. Наприклад, Рада народних депутатів є інститутом як група людей, обраних мешканцями для управління містом, районом тощо.

II. Інститут - це форма організації комплексу соціальних дій, які виконуються деякими членами групи від імені спільноти, тобто в цьому розумінні не

депутати Ради є інститутом, а організація Ради, що надає їй право діяльності її забезпечує можливість презентувати жителів міста.

III. 3- Інститут - комплекс установ і знарядь діяльності, що дають змогу деяким членам групи виконувати публічні функції, спрямовані на задоволення потреб і регулювання поведінки цілої групи. В цьому значенні для Ради як інституту істотні такі засоби, як бюджет, персонал, технічні засоби тощо. Саме вони роблять Раду інститутом.

IV. Інститут – певна соціальна роль деяких осіб, особливо важлива для життєдіяльності групи. Наприклад, соціальна роль голови Ради, членів її президії, депутатів, технічного персоналу тощо.

Узагальнюючи зміст цих чотирьох підходів до визначення інститутів, Я.Щепанський вважає, що інститут - це комплекс установ, в яких обрані члени груп отримують право на виконання публічних та імперсональних дій, спрямованих на задоволення індивідуальних і групових потреб, для регулювання поведінки членів групи.

Тема 7. Масова комунікація

Найпоширеніша точка зору — це розуміння соціології масової комунікації як спеціальної соціології, що вивчає процеси функціонування та розвитку засобів масової комунікації; закономірності та динаміку соціального спілкування в контексті його впливу на життєдіяльність суспільства загалом та його різноманітних ланок; соціальних чинників, що зумовлюють вплив масової комунікації на формування суспільної думки — ставлення до соціальних реалій та цінностей.

Заслуговує на підтримку й визначення відомого українського соціолога Н. Костенко, в якому соціологія масової комунікації розуміється як спеціальна галузь соціологічної науки, що визначає стан і динаміку масової комунікації в суспільстві, а також тенденції та особливості функціонування мас-медіа (преси, радіо, телебачення, відеосистем, кіно), за допомогою яких ця комунікація здійснюється.

Отже, у найбільш узагальненому вигляді соціологія масової комунікації досліджує масову комунікацію як складне соціальне явище (соціальний феномен) та закономірності його функціонування у суспільстві, тенденції та прояви у взаємодії з іншими елементами суспільства.

Тема 8. Соціалізація як загальний процес освоєння соціального досвіду

Термін «соціалізація», незважаючи на його поширеність і більш як столітню історію існування, не має однозначного трактування серед різних представників педагогічних, психологічних та філософських наук. Пов'язану з ним галузь соціального знання почали розробляти Г.Тард і Ван Женнец.

Зміст поняття «соціалізація» деякі автори бачать у тому, що це процес «входження індивіда в соціальне середовище, пристосування до нього, освоєння певних ролей і функцій». І.С.Кон вважав процесом соціалізації «засвоєння індивідом соціального досвіду, в ході якого утворюється конкретна особистість».

У кінці 60-х років проблема соціалізації стала виступати як міждисциплінарна і увага до неї посилилася з боку спеціалістів різних наук – філософів, соціологів, педагогів і психологів.

У вітчизняній психології також не існує єдиної думки з цієї проблеми. Так, серед механізмів соціалізації називають: наслідування, навіювання, конформізм.

А.Ребер виділяє такі значення, в яких вживається термін «соціалізація»:

1. Соціалізація – процес, завдяки якому індивід набуває знань, цінностей, соціальних навичок і соціальної чуттєвості, які дозволяють йому інтегруватись у суспільство і поводитись там адаптивно. Соціалізація – це життєвий досвід.

2. Процес взяття державою під свій контроль послуг, промисловості та інших інститутів суспільства на користь всіх членів.

Г.М.Андрєєва виокремлює три сфери, в яких розгортається весь зміст процесу соціалізації особистості: діяльність, спілкування і самосвідомість.

Тема 9. Культура у сучасному суспільстві

Феномен культуринастільки складний і багатогранний, що кожна наука – філософія, історія, мистецтвознавство, етнографія, культурологія й соціологія – знаходять свою специфічну предметну нішу при дослідженні цього суспільного явища. Культура як суспільний феномен чутливо реагує на всі зміни, що відбуваються у соціумі. Вона також здійснює певний вплив на нього, формуючи і визначаючи переважну більшість соціальних процесів, включаючи й такі процеси, як групо утворення, соціальна мобільність тощо.

Культура має понад 1500 визначень. Адже культурний зміст можна виділити у будь-якій сфері цілеспрямованої соціальної діяльності людей: праці, побуті, політиці, охороні здоров'я, освіті тощо, тобто у соціальній діяльності, спрямованій на максимальний розвиток закладених у людини здібностей, на реалізацію її соціальних цілей.

Загалом термін «культура» може означати «царину духу». Спочатку слово «культура» означало спосіб обробки землі (від лат. *colere* – піклуватися, зрощувати, доглядати). Перехід від цього вузького розуміння змісту культури до ширшого, що відбувся у європейській суспільній свідомості в XVII – XVIII ст., має принципове значення, оскільки саме з цього періоду культура стає центральним поняттям європейської соціальної думки. Культура – це дзеркало суспільства.

Тема 10. Особистість і суспільство: механізми соціальної поведінки

Суттєву роль у формуванні та розвитку особистості, регуляції її свідомості та поведінки відіграє соціальне мікросередовище – сукупність малих груп, до яких належить індивід і в яких здійснюється його міжособистісні контакти. Через соціальне мікросередовище здійснюється вплив на особистість суспільства та великих соціальних груп. Макросередовище – мікросередовище – особистість – такою є загальна спрямованість впливу суспільства на особистість.

Той факт, що діяльність індивіда в межах групи відрізняється від здійснюваної ним поза групою, знайшов підтвердження в численних дослідженнях з проблем групового тиску. Вивчаючи ці проблеми американський соціальний психолог Р. Зайонц виділяє три основних аспекти: 1) аналіз зміни поведінки, що відбувається в присутності інших осіб, які грають роль глядачів (публічний ефект); 2) вивчення зміни поведінки в присутності інших індивідів, які беруть активну участь у цій діяльності (ефект взаємодії); 3) вивчення мотивації індивідів, від якої залежать позитивні чи негативні зміни поточної діяльності групи.

Тема 11. Соціальні дії, взаємодії і відносини як основа соціального життя

«Соціальна дія» є одним із найпростіших елементів соціальної системи, одиницею соціологічного аналізу.

Поняття дія, «соціальна дія» уперше вжив і обґрунтував М. Вебер. Дія, за Вебером, — людська поведінка, якій суб'єкт надає певний сенс (мотивацію). Соціальною дією вчений назвав дію, яка за своїм сенсом, що вкладає в неї діючий індивід чи група, орієнтована на відповідну поведінку інших співучасників взаємодії, тобто на певні очікування.

Отже, на думку М. Вебера, соціальна дія має принаймні дві необхідні ознаки: по-перше, вона повинна мати суб'єктивну мотивацію індивіда чи групи, бути усвідомленою;

по-друге, орієнтованою на минулу, нинішню чи очікувану в майбутньому поведінку інших людей (друзів, колег по роботі, тощо).

Соціальні дії зумовлюються невдоволеністю, тобто невідповідністю між тим, чого потребує людина й тим, що вона має.

Невдоволеність виявляється в різних формах: голод, матеріальний дискомфорт, тривога, творчий неспокій. Рівень невдоволеності зміниться, якщо досягнуто мети. Мета — це очікуваний наслідок задоволення потреби.

Формування особистої мети, спрямованої на задоволення власної потреби з урахуванням можливої реакції оточення, є мотивом соціальної дії.

Соціальні взаємодії — це форма соціальних зв'язків, що реалізуються в обміні діяльністю, інформацією, досвідом, здібностями, уміннями, навичками та у взаємному впливі людей, соціальних спільнот. Об'єктивною основою соціальної взаємодії є спільність чи розбіжність інтересів, близьких чи віддалених цілей, поглядів. Її посередниками, проміжними її ланками, наприклад у сфері праці, є знаряддя і предмети праці, матеріальні й духовні

блага та досвід. Для позначення соціальної взаємодії в соціології використовується спеціальний термін «інтеракція». Інтеракція — динамічна взаємодія і співвідношення між двома чи більше перемінними, коли величина одної перемінної впливає на величину інших перемінних. Головна особливість соціальної взаємодії полягає в тому, що вона є процесом впливу індивідів один на одного. Інакше кажучи, у процесі взаємодії має місце вплив свідомості, інтересів, потреб, поведінських установок однієї людини на іншу та навпаки. Соціальні взаємодії за формами прояву є більш складними, ніж соціальні дії. До складу соціальних взаємодій входять окремі соціальні дії, статуси, ролі, відносини, символи тощо.

Соціальна взаємодія відрізняється від дії зворотним зв'язком. Дія індивіда може бути спрямованою і не спрямованою на іншого індивіда. На думку російського соціолога А. І. Кравченка, тільки дію, спрямовану на іншу людину (а не на фізичний об'єкт), ту, яка породжує зворотну реакцію, слід кваліфікувати як соціальну взаємодію.

Тема 12. Соціальні конфлікти і шляхи їх вирішення

Основні конфлікти в суспільстві - це конфлікти політичні (пов'язані з боротьбою за владу), міжкультурні (наприклад, етнічні та релігійні) і соціальні. *Соціальний конфлікт являє собою зіткнення інтересів соціальних груп, які виступають проти соціальної нерівності в різних сферах діяльності.* Боротьба за справедливість проти соціальної нерівності зазвичай призводить до конфлікту соціальних груп, які незадоволені своїм становищем. До соціальних конфліктів відносять також конфлікти екологічні, обумовлені нераціональним використанням природних ресурсів, що загрожує екологічною катастрофою. Крім того, соціальні конфлікти проявляються в економічній сфері: з приводу рівня заробітної плати і цін, шкідливого для здоров'я характеру виробництва, дискримінації за етнічною або статевою ознакою, нерівного доступу до природних ресурсів та іншим матеріальним благам різних соціальних груп - це трудові конфлікти.

У закритих суспільствах із жорсткою соціальною структурою, слабкою мобільністю, наявністю соціального контролю, орієнтованого на збереження існуючого порядку, відсутністю правових інститутів, захищають інтереси всіх соціальних груп, соціальні конфлікти приймають вкрай жорсткі форми. Зіткнення ворогуючих сторін можуть вилитися в повстання, громадянські війни, що тягнуть за собою численні жертви і здатні зруйнувати існуючий соціальний лад.

У відкритих суспільствах соціальні конфлікти зазвичай вирішуються мирним шляхом і на правовій основі. Суспільство зацікавлене у збереженні стабільності та злагоди, тому існуючі соціальні інститути володіють засобами, що дозволяють не тільки врегулювати конфлікти, але і звернути їх на користь суспільству. Основними шляхами вирішення конфліктів є пошуки згоди і рух назустріч один одному на підставі розсудливості, терпимості до

інакомислення, поваги до "противникам" як носіїв інших інтересів, критичне ставлення до самих себе обох сторін.

Найбільш ефективним способом вирішення конфлікту є переговори сторін, знаходження компромісу, який передбачає взаємні або односторонні поступки. В даний час існують спеціальні центри, які вивчають соціальні конфлікти, розробляють переговорні методики, навчають людей конструктивній поведінці в конфліктних ситуаціях, готують посередників-медіаторів, які здатні вплинути на вирішення конфліктів шляхом організованого переговорного процесу. Тим самим створюються передумови й умови залагодження конфліктів у досудовому або позасудовому порядку.

Найважливішу роль у вирішенні протиріч відіграє використання існуючого законодавства, що дозволяє ввести конфлікт і його дозвіл в правове русло. Якщо соціальні конфлікти стають типовими, а закон не в змозі їх врегулювати, сам закон може бути підданий перегляду.

Істотну роль у вирішенні конфлікту грає думку, підтримка інших соціальних груп, засобів масової інформації. Якщо громадськість підтримує одну з конфліктуючих сторін, її успіх стає більш імовірним.

Оскільки всякий соціальний конфлікт є зіткнення різних інтересів, що може приймати вкрай гострі форми, він має ряд негативних наслідків. По-перше, виробничий процес може бути сповільнено або призупинено, люди опиняються під загрозою втрати роботи, зниження заробітної плати, звільнення. По-друге, стосунки в колективі стають напруженими, взаємне нерозуміння працівників і роботодавців загострює психологічні відносини, народжує відчуження, неповага, ненависть. По-третє, дух конфронтації настільки затягує людей в конфліктну ситуації, що вони вже насилу йдуть на компроміси і прагнуть у що б то не стало, за всяку ціну перемогти. Це загрожує загостренням і розширенням конфлікту, який виходить за початкові рамки. По-четверте, розростання соціального конфлікту загрожує громадській злагоді і може призвести до насильства, до значних матеріальних втрат і людських жертвах.

Змістовний модуль 3. Галузеві соціології

Тема 13. Соціологія сім'ї

У всі часи сім'я була і залишається найважливішим соціальним інститутом суспільства, тому кожне суспільство зацікавлене у стійкій духовно і морально здоровій сім'ї. Послаблення уваги до проблем сім'ї з боку державної влади робить саму владу і державу в очах міжнародного суспільства і суспільства тієї чи іншої нації неавторитетною і некомпетентною. Сім'я – це основа держави, це основний інститут виховання і формування дітей.

Основні поняття і терміни: сім'я, соціологія сім'ї, моногамія, полігамія, поліандрія, соціально-гомогенна сім'я, соціально-гетерогенна сім'я, функції сім'ї, шлюб, сімейні конфлікти, типи та форми сім'ї.

Тема 14. Соціологія управління

«Соціологія управління» - галузь соціології, яка вивчає закономірності, засоби, форми та методи цілеспрямованого впливу на соціальні відносини, структури і процеси суспільства (організації) з метою упорядкування, підтримки, збереження його оптимального функціонування, розвитку або зміни, переведення до іншого стану. Соціологія управління досліджує також природу управлінських відносин, з'ясовує, насамперед, соціальні цілі управління з точки зору їх відповідності інтересам тих, ким управляють.

Вивченням управління займаються багато галузевих наук. В аналізі управління соціологія має свої специфічні підходи. Зокрема, білоруські дослідники вважають, що сутність соціологічного підходу в управлінні полягає у виділенні та вивченні п'яти взаємопов'язаних компонентів:

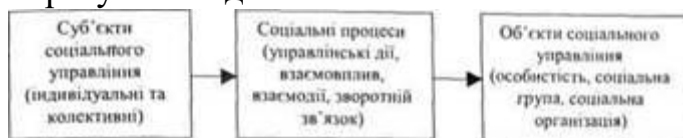
- о Діяльність управляючої підсистеми, до якої треба відносити різні органи управління як на державному рівні, так і на рівні окремих організацій. Ця діяльність охоплює комплекс проблем щодо підбору, підготовки, просування кадрів, формування управлінських відносин.

- о Цілеспрямований управлінський вплив на об'єкти управління (зовнішній або внутрішній).

- о Соціальна самоорганізація, що є сукупністю спонтанних процесів внутрігрупового регулювання (громадська думка, традиції, звичаї, соціальні норми тощо), які формують регулюючі та управлінські впливи на поведінку та діяльність особистостей та груп.

- о Система управлінських рішень, які забезпечують цілісність зберігання та підвищення якісних параметрів керованої системи, її сталого розвитку.

- о Аналіз та контроль керованої підсистеми, що дозволяє оперативну корегувати її діяльність.

Тема 15. Соціологія праці

Праця — основа функціонування та розвитку людського суспільства усіх соціально-економічних формацій, умова виникнення та існування людства. Масштаби перетворень у сфері праці вимагають сьогодні особливої уваги не лише науковцями але й пересічними громадянами.

Соціологія праці — галузь соціології, яка вивчає закономірності формування, функціонування й розвитку соціальних утворень (соціальних спільнот, інститутів) у сфері праці й пов'язані з ними процеси та явища.

Як соціологічна дисципліна вона розкриває специфіку суспільної праці як соціального феномена і сукупність чинників, що визначають його. Метою соціології праці є дослідження соціальних явищ, процесів і розробка рекомендацій щодо їх регулювання та управління, прогнозування і планування, спрямованих на створення оптимальних умов для

функціонування суспільства, колективу, групи, окремого індивіда у сфері праці. Завданнями соціології праці є:

- вивчення та оптимізація соціальної структури суспільства, трудової організації;
 - аналіз ринку праці як регулятора мобільності трудових ресурсів;
 - пошук шляхів оптимальної реалізації трудового потенціалу сучасного працівника;
 - оптимальне поєднання моральних і матеріальних стимулів та удосконалене ставлення до праці в умовах ринку;
- вивчення причин і вироблення системи заходів для запобігання і вирішення трудових конфліктів та інше.

Об'єктом соціології праці як спеціальної соціологічної теорії є праця як суспільно значиме явище зі всіма її ознаками, завдяки яким вона відрізняється від інших суспільних явищ. Її предметом є структура та механізм соціально-трудова відносин, а також соціальні процеси у сфері праці.

Неможливо недооцінити роль праці в житті людини, суспільства, оскільки все, що необхідно для життя і розвитку людей, функціонування суспільства, створюється працею. Вона є рушієм соціального прогресу, без якого неможливе саме людське життя. У процесі та в результаті трудової діяльності змінюється становище різних груп працівників, їхні соціальні якості, зміст їхніх соціальних ролей. У цьому власне й полягає сутність праці як базового соціального процесу.

Тема 16. Соціологія економіки

Економіка— це багатоаспектний соціальний інститут, що становить базу існування та життєдіяльності суспільства, де здійснюються матеріальне виробництво, розподіл, обмін та споживання матеріальних благ та послуг, необхідних для життя і діяльності людини і суспільства, тобто *економіка*— це сукупність певних (економічних) суспільних відносин (див. схему 1).

Схема 1

Взаємодія економічних відносин з іншими суспільними відносинами виражається у суспільному здійсненні функцій, взаємодії організацій та установ, нормативних систем. Дещо інший характер має взаємодія економіки з соціальними процесами, бо соціальне не становить особливої сфери, відокремленої від інших сфер життєдіяльності суспільства, а органічно включається в економічні відносини і саме через соціальне економіка взаємодіє з іншими сферами суспільства.

У сфері економіки соціологія вивчає *соціальне*: суб'єктів — носіїв економічних відносин, їх взаємодію, рольову поведінку, організаційно-нормативні форми її закріплення, соціальні механізми, що здійснюють функціонування і розвиток економіки. Наприклад, якщо економіка розглядає людину як елемент трудових ресурсів (робочу силу), як умову виробництва, то соціологія розглядає людину як суб'єкта економічних відносин і соціальних процесів, нерозривно пов'язаних між собою. Отже, дуже важливу роль виконує *механізм економіки* як складна взаємодія її внутрішніх спонукальних мотивів і чинників, що впливає на поведінку (соціально-економічне становище соціальних спільностей, різні соціальні інститути, культура та інше), активність суб'єкта, виступає способом функціонування економіки.

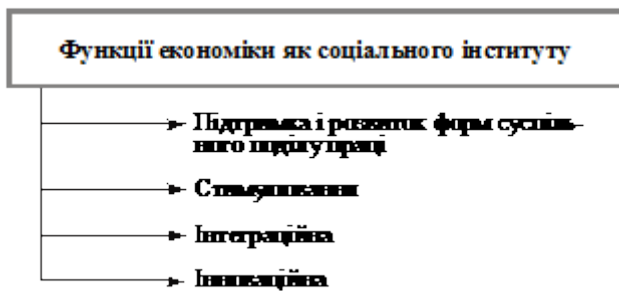
Велике значення мають всі елементи соціального механізму функціонування й розвитку економіки, але особливе місце посідає культура суспільства, яка забезпечує певний рівень, сутність і зміст економічної свідомості, що виступає у вигляді внутрішнього збудника — інституціоналізованими формами економіки та іншими соціально-політичними й економічними чинниками (див. схему 2).

Схема 2

Соціальний механізм забезпечує виконання економікою як соціальним інститутом таких функцій: 1) підтримка і розвиток суспільного поділу праці; 2) стимулювання, тобто забезпечення посилення стимулів до праці, економічної (матеріальної) зацікавленості у праці; 3) інтеграційна функція, що виражається у забезпеченні єдності інтересів працюючих та їхньому соціальному партнерстві; 4) інноваційна функція, яка забезпечує оновлення форм та організації виробництва, систем стимулювання (див. схему 3).

Схема 3

Усі функції економіки як соціального інституту взаємопов'язані та взаємодіють, вони спрямовані на забезпечення функціонування й розвиток виробництва, розподілу, обміну та споживання. Для реалізації цих функцій дуже важливими є підготовка і правильний розподіл висококваліфікованих кадрів, здатних розробляти науково обґрунтовані соціально-економічні програми та забезпечувати їх реалізацію.

Економічна соціологія, як галузь соціології, виникла в США в середині 60-х років ХХ ст. у зв'язку із зростанням людського (соціального) фактору в економіці та розвитком науково-технічного прогресу. Її наукові передумови створили М. Вебер і Т. Веблен, які у першій половині ХХ ст. розробили теорію соціальних інститутів, а авторами структурно-функціонального аспекту стали Т. Парсонс, Н. Смілзер, К. Девіс та інші.

Сутність економічної соціології полягає у науковому розкритті соціального механізму розвитку економіки, системи управління економікою, соціально-економічного становища соціальних спільностей, їхньої культури, діяльності й поведінки в соціально-економічному процесі. **Предметом економічної соціології** є передусім закони, закономірності й випадковості економічних і соціальних відносин, явищ і процесів, між групові відносини й конфлікти, співвідношення економічного і соціального в житті суспільства (див. схему 4).

Схема 4

Предмет економічної соціології	
•	Закони, закономірності і випадковості економічних і соціальних відносин, явищ і процесів
•	Соціальне і економічне як окремі явища
•	Збіг соціального та економічного
•	Протилежність економічного і соціального
•	Вплив соціального на економічне
•	Вплив економічного на соціальне

Таким чином, економічна соціологія вивчає широке коло питань соціально-економічного життя суспільства, соціальної політики, стосується діяльності різних органів влади з регулювання стану, відносин і взаємодії різних елементів соціальної структури суспільств: класів, націй, верств, соціальних груп.

Економічна соціологія тісно пов'язана з багатьма гуманітарними науками: економічною теорією, політологією, наукою управління, філософією та іншими.

Тема 17. Соціологія громадської думки

Громадська думка є одним з найдавніших феноменів суспільного життя. За словами іспанського філософа Х. Ортеги-і-Гасета (1883—1955), «закон громадської думки — це закон всесвітнього тяжіння у царині політичної історії». Зростання її впливу на соціальні відносини пов'язане з демократизацією життя, підвищенням культурного та освітнього рівня населення, процесами глобалізації тощо. Аналізом проблем функціонування громадської думки займається спеціальна соціологічна теорія — соціологія громадської думки.

Соціологія громадської думки — спеціальна соціологічна теорія, яка вивчає сутність громадської думки, її структуру, функції, канали висловлювання, закономірності її функціонування в різноманітних сферах суспільного життя, політичній, економічній діяльності, соціальному управлінні.

Предмет соціології громадської думки — закономірності, чинники, механізми формування, розвитку, функціонування та обліку оцінного ставлення великих соціальних груп, верств, класів, народу загалом до актуальних проблем дійсності, які викликають суспільний інтерес. Її об'єкт — громадська думка як стан масової свідомості і як соціальна інституція.

Як спеціальна теорія, соціологія громадської думки виконує функції, пов'язані з дослідженням соціальної реальності, завдяки яким наука поповнюється знаннями про суспільні процеси, явища, формулюючи на їх основі рекомендації щодо вирішення соціальних проблем суспільства загалом, окремих соціальних спільнот. Відповідно сукупність її функцій класифікують на пізнавальну, практичну, інформаційну, світоглядну, прогностичну, управлінську.

Термін «громадська думка» (англ. *public opinion*) вперше застосував у другій половині XII ст. англійський державний діяч лорд Д. Солсбері на означення моральної підтримки населенням країни дій парламенту. Поступово цей термін став загальноприйнятим.

Громадська думка — специфічний вияв масової свідомості, що виражається в оцінках (вербальних і невербальних) і характеризує ставлення людей до суспільно значущих подій і фактів, актуальних проблем суспільного життя.

Як соціальний феномен, громадська думка має такі сутнісні характеристики:

- вона є не арифметичною сумою думок окремих індивідів щодо певного питання, а інтегративним утворенням, яке має історичні, часові, територіальні особливості, складну структуру і виконує певні функції;
- формується внаслідок висловлювання групи людей, яка є не механічним утворенням, а характеризується певною спільністю інтересів, цілісністю;
- постає лише щодо актуальних для соціальної спільноти чи суспільства проблем, ситуацій;
- її характеризують інтенсивність поширення, стабільність, вагомість, компетентність, соціальна спрямованість;
- може виражатися як у вербальних судженнях, так і в реальній поведінці;
- часто є конфліктною.

Постає громадська думка у двох вимірах:

— як оцінне судження — йдеться про те, що громадська думка завжди містить оцінку громадськістю конкретних проблем, явищ, процесів суспільного життя, ставлення до конкретних об'єктів дійсності. Тому вона є сукупним оцінним судженням певної групи людей щодо подій, явищ соціальної дійсності;

— як важлива соціальна інституція суспільства — у демократичному суспільстві вона є одним з елементів прийняття рішень на всіх рівнях управління (державному, регіональному, муніципальному тощо). Як і всі соціальні інституції, громадська думка перетворює неупорядковані, випадкові, стихійні соціальні взаємодії між населенням та політичними, управлінськими структурами на впорядковані, тривалі, контрольовані, тобто окультурює цю взаємодію, оснащує її механізмами та ustalеними правилами. На думку сучасного українського соціолога В. Осовського, зміст громадської думки як соціальної інституції постає як сукупнеставлення, виражене у формі оцінного судження між суб'єктами громадської думки (громадськістю) та суб'єктами влади з приводу оцінки, змісту, способу розв'язання певної політичної, економічної, екологічної, соціальної проблем.

На різних етапах розвитку суспільства, у різних типах суспільств за різних політичних режимів (тоталітарних, ліберальних, демократичних) вияв громадської думки як соціальної інституції має свої особливості. Так, за тоталітарних режимів вона є безсилою, за ліберальних — береться до уваги за можливістю і тільки за демократичного правління стає дійовою силою, впливаючи на всі процеси суспільного життя.

Змістовний модуль 3. Технологія проведення соціологічних досліджень

Тема 18. Організація, методика і процедура проведення соціологічного дослідження

Перш ніж перейти до розгляду методики (методів, процедур, технік і технологій) соціологічних досліджень, дамо їм найзагальніше пояснення, необхідне для адекватного сприйняття подальшого тексту. Метод – основний спосіб збору, обробки і аналізу даних. Інструментарій методу – сукупність дослідницької документації (питальників, бланків, щоденників спостерігача і т. п.), що забезпечують реалізацію методу. Процедура методу – одна окремо взята операція реалізації методу (наприклад, заповнення щоденника дослідника). Техніка методу – спеціальні прийоми, що підвищують ефективність методу (розробки його інструментів і здійснення процедур). Технологія методу – послідовність процедур і техніки використовуваного методу. Методика соціологічного дослідження – збірне поняття, що узагальнює всі використовувані в дослідженні методи, їх інструменти, процедури, техніку і технології¹. Грецьке слово «емпірія» означає «досвід». Таким чином, емпіричними дослідженнями, є наукові дослідження. Соціологічні дослідження часто називають конкретними соціологічними дослідженнями, бо вони пов'язані з вивченням конкретних соціальних проблем. На ствердження

російських соціологів С. Григор'єва та Ю. Растова соціологічні дослідження можуть проводитися за: а) ініціативою і на засоби самого дослідника (наприклад, при його роботі над магістерською, дисертаційною роботою); б) планом роботи соціологічних служб підприємств, управлінських структур, банків, політичних партій та інших організацій, що мають у своєму штаті соціологів; в) планом діяльності соціологічних лабораторій, кафедр, факультетів університетів, що фінансується з державного бюджету; г) замовленням керівників організацій, що не мають своїх соціологічних служб, або приватних осіб.

Тема 19. Методи збору соціологічної інформації та її опрацювання

Найдавнішим і найпоширенішим способом одержання соціологічної інформації є метод вивчення документів, які є в будь-якому цивілізованому суспільстві. Під документом в соціології розуміють ті або інші джерела, які містять інформацію про соціальні факти і явища суспільного життя, про ті або інші соціальні суб'єкти, що функціонують в суспільстві.

Аналіз документів дає соціологу можливість побачити важливі сторони соціальної дійсності, допомагає виявити норми і цінності, притаманні суспільству, одержати відомості, необхідні для опису тих або інших соціальних структур і систем, простежити динаміку взаємодії між різними соціальними групами і окремими людьми.

Щоб добре орієнтуватися в багатоманітності документів, перш за все необхідна їх класифікація, підвалиною якої слугує форма, в якій той або інший документ фіксує вміщену в ньому інформацію.

Від форми, в якій зафіксована інформація, залежить цілі його використання і методи аналізу.

Анкета, як правило, починається з преамбули — звернення до респондента. В ньому вказується, хто проводить дослідження, описується мета дослідження, характер використання результатів, підкреслюється анонімний характер, спосіб заповнення анкети, а також висловлюється подяка (вона можлива і в кінці анкети) за участь в анкетуванні. Далі йде основна частина анкети, яка містить блоки запитань до опитуваних, і третя частина — паспортичка, в якій представлені відомості про опитуваних (стать, вік, освіта, місце мешкання, соціальний стан і т. д.).

За предметним змістом запитання анкети поділяють на:

- запитання про факти, за допомогою яких отримують інформацію про соціальні явища, про стан справ в колективі, про поведінку і дії самого респондента, його вік, стать, освіту, соціальне становище і т. д.;
- запитання про знання, мета яких — з'ясувати, що знає і що може повідомити респондент.

- запитання про думку респондента, вони мають на меті зафіксувати факти, побажання, очікування, плани на майбутнє і можуть торкатися будь-яких проблем і особистості самого респондента;
- запитання про мотиви, покликані викликати суб'єктивне уявлення людини про мотиви своєї діяльності.

За своєю логічною природою запитання класифікуються таким чином:

- основні запитання, відповіді на які є основою побудови висновків про явища, що вивчаються.
- запитання-фільтри ставляться для того, щоб відсіяти некомпетентних осіб при опитуванні з проблем дослідження або ж для того, щоб виділити частину респондентів із всього масиву за мовною ознакою;
- контрольні запитання служать для перевірки стійкості, правдивості і несуперечливості відповідей, визначення їх достовірності і щирості.
- запитання, які наводять на думку, допомагають респонденту у правильному осмисленні основного запитання, знайти точну відповідь.

За своєю психологічною функцією, яка визначає ставлення респондента до самого факту анкетування і до тих запитань, на які йому треба буде відповідати, останні діляться на:

- контактні запитання, які слугують встановленню контакту з респондентом, їх мета — створити інтерес до дослідження, надихнути взяти в ньому участь.
- буферні запитання, як правило, починаються із загальної формули: "Як Ви думаєте?"
- прямі запитання спрямовані на виявлення ставлення респондента щодо проблеми, яка вивчається, її оцінку з його власної позиції;
- опосередковані запитання дозволяють респонденту ніби приховати свою власну позицію і посилити критичний акцент своїх висловлювань.

За характером відповідей на поставлені запитання останні розподіляються на такі види:

- відкриті запитання передбачають вільну форму відповіді: "Скажіть, будь-ласка, що могло б сприяти підвищенню Вашого інтересу до політики?"
- запитання закритого типу: "Чим Ви займаєтесь у вільний час? Просимо відповісти на ті із нижче перерахованих варіантів, які збігаються з Вашою думкою: ©відвідую рідних і знайомих; ©зустрічаюся з друзями; Ф слухаю радіо і т. д."
- запитання напівзакритого типу засноване на додаванні до списку відповідей фрази: "Вкажіть інші види занять".
- запитання-меню пропонує респонденту вибрати будь-яке поєднання варіантів запропонованих відповідей;
- шкальні запитання — відповідь на це запитання дається у вигляді шкали, в якій необхідно відмітити той або інший показник;
- дихотомічні запитання: "Чи вірите Ви у гороскопи і астрологічні прогнози?"
Відповідь: "Так-Ні".

Після того, як дослідник визначився із змістом запитань, особливу увагу треба надати упорядкуванню анкети. Верстка анкети передбачає не лише

компановку запитань та їх послідовність, про що вже йшла мова, а також і художньо-технічне оформлення анкети. Всі розділи анкети можна виділити відмінним від основного шрифтом. Добре використати різний шрифт при друкуванні запитань і відповідей, при можливості використати кольоровий друк.

Коли анкета складена, треба здійснити пробне (пілотажне) опитування, в ході якого перевіряється зміст анкети, формулювання і послідовність запитань та варіантів відповідей і т. д. Пробне опитування охоплює невелику кількість осіб (20-30 чоловік), відібраних за основними характеристиками, які визначаються темою, метою і завданнями дослідження.

Тема 20. Соціологічний аналіз та використання його результатів

Аналіз соціологічних даних (від грец. — «розчленування об'єкта на елементи») являє собою етап конкретно-соціологічного дослідження, під час якого за допомогою змістових суджень та математико-статистичних методів на основі первинної інформації розкриваються зв'язки досліджуваних змінних величин.

Процедура аналізу соціологічних даних включає: 1) *опрацювання* інформації; 2) її *узагальнення*; 3) *інтерпретацію* отриманої інформації.

Оволодіння прийомами, методами та технологією аналізу становить істотний чинник результативності соціологічного дослідження. Тому є сенс зупинитися на процедурі аналізу соціологічних даних докладніше.

Опрацювання соціологічної інформації. Для успішного його проведення потрібна певна послідовність. На першій стадії весь масив методичного інструментарію перевіряється на предмет:

1) його точності, повноти і якості заповнення, виявлення помилок у відповідях на запитання та їх корекції, вибракування тих анкет, які заповнені менш ніж на третину, контролю чіткості й адекватності відповідей, обведення цифрових кодів;

2) кодування інформації, її формалізації, присвоєння кожному варіанту відповідей певних умовних чисел-кодів, створення системи чисел, у якій вирішальне значення має сам порядок кодів (чисел).

Отже, *кодування* — важливий чинник опрацювання соціологічних даних, який є невід'ємною складовою їх всебічного аналізу. Кодування інформації відбувається ще до початку дослідження, коли певні коди одержують ті варіанти відповідей на запитання анкети, які закладено в концепцію загальної проблеми. Після опитування проводиться кодування відповідей у такій послідовності: а) виписуються всі варіанти відповідей та визначається їх частота; б) здійснюється їх класифікація, зведення в певні змістові групи; в) розроблюється формалізований список варіантів — кодифікатор; г) за допомогою кодифікатора кодуються всі варіанти відповідей.

Таким чином, *опрацювання інформації* має надійні підстави для її *узагальнення*, яке є ще одним елементом її загального аналізу. У свою чергу

узагальнення здійснюється у кількох формах, що фіксують різний рівень аналізу. Найпростішою з них є *групування даних*, тобто віднесення респондента до тієї чи іншої групи залежно від обраного показника. Згруповані таким чином однорідні за складом групи стають об'єктом аналізу. Основна проблема, що виникає у разі використання *простого групування*, — правильний вибір показника, за яким здійснюється групування.

Поглиблення аналізу досягається за рахунок використання *комбінаційного* групування, яке полягає в тому, що респондентів розподіляють за двома та більше показниками. Залежно від завдань дослідження таке групування може бути:

- 1) *структурним*;
- 2) *типологічним*;
- 3) *аналітичним*.

При *структурному* групуванні проводиться класифікація за певним показником, об'єктивно властивим усій сукупності даних. Якщо ж за основу групування береться показник, створений самим дослідником, або суб'єктивний за своєю природою, то проводиться *типологічне* групування. У

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма					заочна форма						
	усього	у тому числі				усього	у тому числі					
лекції		практичні	лабораторні	індивідуальне завдання	самостійна робота		практичні	лабораторні	індивідуальне завдання	самостійна робота		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	
Модуль 1												
Змістовий модуль 1. Основні загальносоціологічні та галузеві теорії												
Тема 1. Соціологія як наука про суспільство: об'єкт, предмет, структура і функції	2	2		-	-	8						
Тема 2. Історія виникнення і розвитку соціології як науки	4	2	2	-	-	6						
Тема 3. Соціологічні закони і категорії	2	2		-	-	4						

Разом за змістовим модулем 1	8	0	2	-	2	22							
Змістовий модуль 2. Суспільство як цілісна система													
Тема 1. Суспільство як соціальна система.	4	2	2	-	-	9							
Тема 2. Соціальна структура суспільства	2	2											
Тема 3. Соціологічні закони і категорії	2		2										
Разом за змістовим модулем 2	8	4	4			9							
Змістовний модуль 3. Технологія проведення соціологічних досліджень													
Тема 1. Методи збору соціологічної інформації та її опрацювання	2	2	2										
Разом за змістовним модулем	8	4	2	-	-	16							
Усього годин	90	14	16	-	-	60							
ІНДЗ	2	-	-	-	2	-							
Усього годин	90	14	16	-	4	60							

5. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Історія виникнення і розвитку соціології як науки	2
2	Суспільство як соціальна система. Соціальна структура суспільства	2
3	Соціологічні закони і категорії	2
4	Соціальна організація та соціальна інституція	2
5	Масова комунікація	2
6	Культура і суспільство	2
7	Соціологія сім'ї	2
8	Соціологія економіки. Соціологія праці.	2

	Соціологія управління	
9	Соціальні конфлікти і шляхи їх вирішення	2
10	Методика і техніка соціологічного дослідження	2
	Всього	20 год.

6. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1		
2		
...		

7. Теми лабораторних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Проведення конкретного соціологічного дослідження	4

Орієнтовний перелік тем для проведення конкретного соціологічного дослідження

Проведіть конкретне соціологічне дослідження, за допомогою якого можна:

1. Виявити шкалу потреб молоді.
2. Виявити відношення молоді до шлюбу.
3. Виявити соціальні цінності людини.
4. Виявити ставлення населення до тієї чи іншої релігійної конфесії.
5. Виявити перелік проблем молоді сім'ї.
6. Виявити політичні орієнтації різних верств населення.
7. Виявити шкалу переважних стимулів у молоді.
8. Виявити цінності освіти в очах різних верств населення.
9. Виявити відношення особистості до девіантних груп молоді.
10. Виявити рівень культури особистості.
11. Виявити шкалу найважливіших проблем сучасного українського суспільства.
12. Виявити ставлення молоді до отримання своєї майбутньої професії.
13. Виявити ставлення особистості до проблем виховання молоді.
14. Виявити причини девіантної поведінки особистості.
15. Виявити засоби проведення вільного часу у місті та селі.
16. Виявити ставлення особистості до результатів своєї праці.
17. Виявити відношення суспільства до появи нових соціальних прошарків, класів, груп у сучасній Україні.
18. Виявити соціальну думку з того чи іншого приводу.
19. Виявити відношення особистості до тих чи інших норм, традицій, цінностей суспільства.

- 20.Виявити відношення особистості до вживання наркотиків.
- 21.Обґрунтувати середньостатистичний кошик споживання на ґрунті опитування різних верств населення.
- 22.Виявити правову інформованість особистості нашого суспільства.
- 23.Виявити ставлення суспільства до усунення права недоторканості депутатів Верховної Ради.
- 24.Виявити відношення суспільства до тоталітарних релігійних сект.
- 25.Визначити суспільну думку щодо роботи різних гілок влади.
- 26.Виявити ставлення суспільства до будування підприємств екологічно небезпечного виробництва.
- 27.Дослідити якість соціального управління.
- 28.Виявити рівень морально-психологічного стану соціальної організації.
- 29.Зробити соціальний прогноз на подальші демографічні процеси в Україні.
- 30.Виявити ставлення тієї чи іншої соціальної групи до кількості дітей у сучасній сім'ї.

8. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Соціологія як наука про суспільство: об'єкт, предмет, структура і функції	8
2	Історія виникнення і розвитку соціології як науки	6
3	Соціологічні закони і категорії	5
4	Культура та суспільство	3
5	Соціологія сім'ї	3
6	Суспільство як соціальна система. Соціальна структура суспільства	9
7	Соціальна організація та соціальна інституція	12
8	Соціалізація як загальний процес освоєння соціального	6
9	Організація, методика і процедура проведення соціологічного дослідження	3
10	Методи збору соціологічної інформації та її опрацювання	3
	Разом	58

9. Індивідуальні завдання

Проведення конкретного соціологічного дослідження за обраною темою

10. Методи навчання

Інтерактивні лекції, доповіді на семінарських заняттях, реферати, рецензії на відповіді однокурсників, диспути, конспектування, пошук нового матеріалу у періодичних виданнях, мережі Інтернет та інше.

11. Методи контролю

Поточне оцінювання на семінарських заняттях, оцінка за виконання модульних завдань, модульна контрольна робота, співбесіда під час індивідуальних завдань.

12. Розподіл балів, які отримують студенти

Приклад для заліку

Поточне тестування та самостійна робота							Сума	
Змістовий модуль №1			Змістовий модуль № 2			Змістовний модуль 3		
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	
10	10	10	10	10	10	10	10+20 (тестове завдання)	100

T1, T2 – теми змістових модулів.

Приклад для екзамену

Поточне тестування та самостійна робота							Підсумковий тест (екзамен)		Сума	
Змістовий модуль 1			Змістовий модуль 2			Змістовий модуль 3		30		
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	100		
10	10	10	5	5	5	5	10	10		

T1, T2 ... T12 – теми змістових модулів.

Приклад за виконання курсового проекту (роботи)

Пояснювальна записка	Ілюстративна частина	Захист роботи	Сума
до <u>20</u>	до 30	до <u>50</u>	100

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
74-81	C		
64-73	D	задовільно	
60-63	E		

35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

13. Методичне забезпечення

Опорні конспекти лекцій, підручники та навчальні посібники, монографії, тести для модульних контрольних робіт, методичні рекомендації, а також:

1. Методичні рекомендації з курсу соціології для студентів всіх спеціальностей / Ткаченко Г. І. – Рівне УДАГ, 1996.
2. Слющинський Б. В. Соціологія: навчально-методичний посібник / Б. В. Слющинський, П. М. Іванов. – Маріуполь: ДВНЗ «ПДТУ», 2011. – 148 с.

14. Рекомендована література

Базова

1. Бекешкина И.Э Структура личности. Методологический анализ. – К.: Наук. думка, 1986.
2. Вебер М. Основные социологические понятия // Вебер М. Избр. произведения. – М., 1990.
3. Войнович С.О. Світ соціальних відносин в українській культурі. – К., 1994.
3. Волков Ю.Г., Мостовая И.В. Социология: Учебник для вузов. // Ред. В.И.Добренькова. – М.: Гардарики, 1998.
4. Гіденс Ентоні Соціологія. – К.: Основи, 1999.
5. Генкин Б.М. Экономика и социология труда: учебник. – М.: НОРМА-ИНФРА-М, 1998.
6. Гофман А.Б. Семь лекций по истории социологии: Учебное пособие. – М.: Кн.дом „Университет”, 1997.
7. Гречихин В.Г. Лекции по методике и технике социологических исследований: Учебное пособие. – М.: Изд.Моск. ун-та, 1988.
8. Громов И.А., Мацкевич А.Ю., Семенов В.А. Западная социология: Учебное пособие. – Спб.: Ольга, 1994.
9. Даутов Т.М. Личность как социологическая проблема. – Алма-Ата: Наука, 1970.
10. Дорин А.В. Экономическая социология. – Минск: Экоперспектива, 1997.
1. Дюркгейм Э. Метод социологии// Дюркгейм Э. О разделении общественного труда. Метод социологии. – М., 1991.
2. Захарченко М.В., Погорилый А.И. История социологии от античности до начала XX века: Учебное пособие. – К.: Либідь, 1993.
3. Ионин Л.Г. Социология культуры: уч.пособие. – М.: Логос, 1998.

4. Капитонов Э.А. Социология XX века: история и технологии: Учебное пособие. – Ростов-на-Дону: Феникс, 1996.
15. Карташев В.А. Система систем. Очерки общей теории и методологии. – М.: Прогресс-Академия, 1995.
16. Кон И.С. Социология личности. – М.: Политиздат, 1967.
17. Кончанин Т.Л., Подопригора С.Я., Яременко С.Н. Социология: для студентов ВУЗов. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2001.
18. Кравченко А.И. Социология: Общий курс. – М.: Логос, 2000
19. Краткий словарь по социологии // Под общ. ред. Д.М.Гвишиани, Н.И.Лапина. – М.: Политиздат, 1989.
20. Лавриненко В.Н., Нартов Н.А. Основы социологических знаний: Учебное пособие. – М.: Люкс-Арт, 1995.
21. Лукашевич Н.И., Туленков Н.В. Социология. – Киев: МАУП, 1998.
22. Лукашевич Н.П., Туленков Н.В. Введение в социологию: Учебн.-метод. пособие. – К.: МАУП, 1996.
23. Лукашевич М.П., Туленков М.В. Спеціальні та галузеві соціологічні теорії. – К., 1999.
24. Лукашевич М.П., Туленков М.В. Соціологія: загальний курс. – К.: Каравела, 2004.
25. Маркович Д.Ж. Общая социология: Учебник: пер. с сербского – М.: Гуманист. Изд. Центр ВЛАДОС, 1998.
26. Мертон Р., Дж.Мид, Т.Парсонс, А.Шюц. Американская социологическая мысль: тесты. – М.: Моск.ун-тет, 1994.
27. Мертон Р. Социальная теория и социальная структура. – К.: Абрис, 1996.
28. Михайлова Л.И. Социология культуры: уч.пособие. – М.: Гранд, 1999.
29. Мосалев Б.Г. Досуг: методология и методика социологических исследований: Учебное пособие. – М.: Изд.Моск. гос.ун-та культуры, 1995.
30. Осипов Г.В., Москвичев Л.Н., Кабыща А.В. Социология: основы общей теории: учебное пособие. – М.: Аспект Пресс, 1998.
31. Піча В.М. Соціологія: Навчальний посібник для студентів ВУЗів України. – К.: Каравела, 2000.
32. Попова И.М. Социология: введение в специальность. – К.: Тандем, 1998.
33. Рабочая книга социолога. – М.: Наука, 1983.
34. Радугин А.А., Радугин К.А. Социология: курс лекций. – М.: Центр, 1999.
35. Руткевич М.Н. О предмете социологической науки: три методологических вопроса. // Социологические исследования. – 1991. - №7. – С.25-37.
36. Слющинський Б.В. Соціологія музичної культури: навчальний посібник для вузів. – Маріуполь: ЗАТ „Газета „Приазовський робочий”, 2002.
37. Слющинський Б.В. Суспільство. Культура. Бюрократія. – Маріуполь: ЗАТ „Газета „Приазовський робочий”, 2005.
38. Смелзер Н. Социология. – М.: Феникс, 1994.
39. Соколова Г.Н. Экономическая социология: Учебник. – Мн.: Вышейша школа, 1998.
40. Сорокин П.А. Человек, цивилизация, общество. – М.: Политиздат, 1992.

41. Социологический словарь // Ред. Г.Н.Соколова, И.Я.Писаренко. – Минск: Университетское, 1991.
42. Соціологія // Ред. С.О.Макеєва. – К.: Українська енциклопедія ім. М.П.Бажана, 1999.
43. Социология наука об обществе: учебное пособие для студентов ВУЗов. // Ред. В.П.Андрущенко, Н.И.Горлач. – Харьков, 1996.
44. Соціологія // Ред В.П.Андрущенко, М.І.Горлача. – Київ-Харків, 1998.
45. Соціологія. // Ред. В.Г.Городяненка. – К.: Академія, 1999.
46. Социология / Под ред. Г.В.Осипова, Ю.П.Коваленко, Н.И.Щипанова, Р.Г.Яновского. – М.:Мысль, 1990.
47. Томпсон Д.Л., Пристли Д. Социология: общий курс: учебное пособие. – М.: АСТ, 1998.
48. Тощенко Ж.Т. Социология: общий курс: Учебное пособие. – М.: Прометей, 1998.
49. Удальцова М.В. Социология управления: Учебное пособие. – М.: ИНФРА-М, 1998.
50. Фрейд З. „Я” и „Оно”: Труды разных лет. – Тбилиси, 1991.
51. Фролов С.С. Социология: Учебник. – М.: Логос, 1998.
52. Фролов С.Ф. Социология: сотрудничество и конфликты: Учебное пособие. – М.: Юрист, 1997.
53. Черныш Н.И. Социология: курс лекций: конспект (6 выпусков). – Львов: Кальвария, 1996.
54. Шаповал М. Загальна соціологія. – К.: Український Центр духовної культури, 1996.
55. Шибутани Т. Социальная психология: высшее образование. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2002.
56. Энциклопедический социологический словарь / Под ред. Осипова Г.В. – М.: ИСПИРАЙ, 1995.
57. Ядов В.А. Социологическое исследование: методология, программа, методы. – М.: Наука, 1987.
58. Ядов В.А. Размышления о предмете социологии. // Социологические исследования. – М., 1990. - №2. – С.3-17.
59. Якуба Е.А. Социология. – Харьков: Константа, 1996.

Допоміжна

1. Соціологія: Короткий енциклопедичний словник. Уклад.: В.І. Волович, В.І. Тарасенко та ін., під заг. ред. В.І. Воловича. – К., 1998.
2. Ручка А.О., Танчер В.В.. Курс Історії теоретичної соціології. – К, 1995.
3. Погорілий О.І. Соціологічна думка ХХ століття. –К., 1996.
4. Соціологічна думка України: навч. посібник /М.В. Захарченко, В.Ф. Бурначук та ін.– К, 1996.

15. Інформаційні ресурси

1. Статті та різні тематичні матеріали у мережі Інтернет

Інформаційні матеріали бібліотеки по забезпеченню навчальними підручниками (посібниками) з дисципліни

«Соціологія»

З/п	Найменування навчальної дисципліни	Автор підручника (навчального посібника тощо)	Найменування підручника (навчального посібника тощо)	Найменування видавництва, рік видання	Кількість примірників
1		Андрущенко В.П.	Соціологія. Наука об обществе : учебное пособие	Харьков : Ин-т востоковедения и международных отношений. Харьковский колледжум. Кафедра истории, философии., 1996	1
2		Барвінський А.О	Соціологія: Курс лекцій для студентів вищих навчальних закладів : учебное пособие	К. : Центр навчальної літератури, 2005	1
3		Борцов Ю.С.	Соціологія : учебное пособие	Ростов н/Д : Феникс, 2002	1
4		Громов И.А.	Западная социология : учебное пособие	СПб. : Изд-во ДНК, 2003	2
5		Жоль К.К.	Соціологія : навчальний посібник	К. : Либідь, 2005	30
6		Кравченко А.И.	Соціологія : учебник для вузов	СПб. : Питер, 2006	2
7		Лукашевич М.П.	Соціологія. Загальний курс : підручник	К. : Каравела, 2004.	15

8		Лукашевич М.П.	Соціологія. Основи загальної, спеціальних і галузевих теорій : підручник	К. : Каравела, 2014.	5
9		Лукашевич М.П.	Соціологія. Основи загальної, спеціальних і галузевих теорій : підручник	К. : Каравела, 2008	3
10		Некрасов А.И.	Социология : учебное пособие	Х. : Одиссей, 2004	1
11		Нестуля О.О.	Соціологія: практикум. Модульний варіант : навчальний посібник	К. : Центр учбової літератури, 2009	1
12		Піча В.М.	Соціологія : навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти України	К. : Каравела, [s. a.]	1
13		Радугин А.А.	Социология : курс лекцій	М. : Библионика, 2004.	2
14		Сірий Є.В.	Соціологія: загальна теорія, історія розвитку, спеціальні та галузеві теорії : навчальний посібник	К. : Атіка, 2004	25
15		Слющинський, Богдан Васильович.	Соціологія : навчально- методичний посібник для студентів ВНЗ	Маріуполь : ПДТУ, 2011	11
16		Слющинський, Богдан	Соціологія міжнародних	Соціологія міжнародних відносин :	10

		Васильович.	відносин : навчально-методичний посібник для студентів ВНЗ	навчально-методичний посібник для студентів ВНЗ	
17		Слющинський, Богдан Васильович.	Соціологія музичної культури : навчальний посібник (монографія)	Мариуполь : Приазовский рабочий, 2002	3
18		Ред. В.М. Піча	Соціологія : Курс лекцій	К. : Заповіт, 1996	2
19		ред. В. П. Андрущенко.	Соціологія : підручник	Харьков : Глобус, 1998	36
20		ред. С.О. Макеєва	Соціологія : навч. посібник	К. : Знання, 2008	2
21		за ред. В.М. Піча	Соціологія : підручник	Львів : Магнолія 2006, 2008	9
22		В.Г.Городяненко	Соціологія : Підручник для студентів вищих навчальних закладів	К. : Академія, 2002	50
23		ред. В.М. Піча	Соціологія: Курс лекцій : учебное пособие	Львів : Новий Світ-2000, 2002	5
24		ред. В. М. Піча	Соціологія: терміни, поняття, персоналії : навчальний словник-довідник	К. : Каравела ; Львів : Новий Світ-2000, 2002	44
25		ред. В. П. Сальников	Социология : учебник	СПб. : Лань : Санкт-Петербургский университет МВД России, 2001	1
26		под ред. Н.Ф. Осиповой	Социология : учебник	Харьков : Одиссей, 2007	1
27		Танчин І.З.	Соціологія : навчальний посібник	К. : Знання, 2008	2
28		Черниш Н.Й.	Соціологія : підручник за рейтингово-модульною системою	К. : Знання, 2009	5

			навчання		
29		Юрій М.Ф.	Соціологія : підручник	К. : Кондор, 2007.	1
30		Юрій М.Ф.	Соціологія : підручник	К. : Кондор, 2009	1